

Các n» tu M%nh Thánh Giá

(1930)¹

Eugène-Marie DURAND

Trong m»t bài di»n thuy%t m»i Cây vào d»p ‘‘Tu»n Lí Truy»n giáo’’ tại thành phố Lisieux, ãi»c cha Guébriant², đ»a trên m»t lu»n án v» tinh thần Çào Çũc rất cao nổi nhi»u tân tòng tại Vi»n ãi»ng, cùng v»i các d»n chũ»ng khác, nói r»ng : ‘‘Nh»ng v»i th»a sai Çâu tiên Çã tuy<n ch»n Çũc, m»t cách tũ»ng Çõi dĩ dàng, các trình n» ngũ»i Trung Hoa và ngũ»i Vi»t Nam, Çôi khi còn quy t» h» vào cả nh»ng nhà dòng th»t nghèo nàn l»n lút.’’

V» Çi»u này, các v»i th»a sai Çã hành Ç»ng phù h»p theo thói quen của tất cả các Giáo H»i s» sinh. Chính Cây là Çi»u mà t» năm 1855, báo ‘‘Niên giám vi»t Truy»n bá ãi»c tin’’ Çã nêu lên v»i nh»ng l»i lẽ tuy»t v»i nhũ sau :³

‘‘Bên cạnh hàng linh m»c bản xũ, Çâm r»i sâu vào lòng dân t»c và g»n bó v»i nh»ng môi thân thũ»ng gia Çinh, Çào công giáo vốn mau chóng thành lập dòng n».

‘‘Trong tay H»i Thánh Công Giáo, linh m»c và n» tu là hai nguồn mạch tu»n Ç° ãi»c Tin và ãi»c Ái xu»ng trên m»t Ç»t nũ»c : Linh m»c là hi»n thân của lòng nhi»t thành, li»u mang nhũ m»t chi»m sĩ xông pha nổi tr»n tuy»m Ç»y nguy hi»m, còn n» tu là bi»u tũ»ng cho s» trong tr»ng và k»t h»p Çõi sống cầu nguy»n v»i công vi»t bác ái ph»c v».’

‘‘Phần gia nghi»p của linh m»c là chinh ph»c các linh hồn. Phần gia nghi»p của n» tu là thoa dĩu nh»ng n»i kh° Çau của tha nhân. Hai sũ mang của Çào Công Giáo, trong Çó linh m»c Çũc lũ»ng dân

ngũ»ng m»t nhũ m»t anh hùng. Còn n» tu Çũc h» tôn kính nhũ m»t thiên thần. Hai hình thức d»n thân ph»c v» này liên k»t v»i nhau, sẽ dĩ»n tả cách viên mãn tính n»ng Ç»ng của Kitô giáo, là m»t t°ng h»p huy»n nhi»m gi»a sức mạnh và s» dĩu hi»n, gi»ng nhũ ngày xũa trên núi S», m»u ngũ»i trình n» Çã cùng v»i m»u ngũ»i tòng Çò tham gia vào công cu»c Çũc th».

M»t vài ghi chú t» thũ li»u lũ» tr» sẽ cho phép các Ç»c gi» có tài li»u v» H»i dòng hoàn toàn bản xũ của các n» tu M%nh Thánh Giá.

*

ãi»ng sáng lập H»i dòng là ãi»c cha Lambert de la Motte, giám m»c hi»u toà Bêritê, thành viên Çâu tiên của H»i Th»a Sai Nũ»c Ngoài Çã lên Çũc sang mi»n Vi»n ãi»ng. Ra Çi ngày 18.7.1660, ngài chỉ t»i Çũc Ajuthia, kinh Çô xũ Xiêm La ngày 22.8.1662. ãi»c cha Pallu, giám m»c hi»u toà Héliopolis, Ç»m Çũc v»i ngài tại Çó ngày 27.01.1664.

Không ch» Ç»i hoàn tất vi»t xây dựng trung tâm truy»n giáo của các ngài tại vũ»ng quốc hi»m khách Ấy, hai v»i sáng lập quan tr»ng của H»i Th»a Sai li»n lo b»t tay ngay vào công trình hoạt Ç»ng bao la mà Thánh b» Truy»n Bá ãi»c Tin Çã trao phó cho các ngài.

Ngay t» ngày 24.7.1664, cha Chevreuil Çũc sai sang mi»n b»c xũ ãi»ng Trong nổi mà cha Hainques sẽ theo chân t»i vào năm 1665 ; còn cha Deydier thì hũ»ng v» xũ ãi»ng Ngoài vào năm ti»p Çó.

ãi» Çáp lại l» do hi»n h»u hàng Çâu của H»i Th»a Sai Paris, cũ»g chính vào năm 1664, tại xũ Xiêm La, ngũ»i ta Çã dĩu trừ các c» s^a căn bản cho m»t chũ»ng vi»n trong m»c tiêu Çào tạo hàng giáo sĩ Çã phũ»ng. Chũ»ng vi»n Ấy Çã m^a c^oa vào năm 1665, dĩu s» Çi»u hành của cha Laneau, tại Mahapram, vùng ngoài ô kinh thành.

Vào năm 1667, r̃ũc cha Lambert de la Motte d̃c C̃ĩnh l̃p m̃t c̃õ s̃a m̃Si : nh̃cm b̃ao C̃ãm s̃c ph̃at tri<n và vĩc th̃nh hõa Gĩáo H̃q̃i C̃ĩa ph̃ũõng, ng̃ài mũn có hai gĩSi ng̃ũ̃i C̃ũ̃c tuy<n ch̃t̃n : các ṽĩ t̃ũ t̃% trên b̃c bàn th̃ và các tr̃nh ñ» d̃ũSi b̃ng C̃ĩn th̃nh. Và ũ̃c nguỹn trên C̃ã kh̃a i s̃c th̃nh h̃nh t̃ai x̃ũ r̃àng Ngõài ñõi mà cha Deydier vĩt ṽĩ lá th̃ũ ngày 01.11 cùng năm Ấy r̃cng :

“Con phải nghĩ C̃% làm l̃ lũt ph̃p t̃;c cho hai nhà các thĩu ñ» và m̃t vài bà g̃óa mũn s̃ng chung ṽSi nhau ; nh̃ng con ch̃ng có quy<n sách nào h̃au giúp con trong chuỹn Ấy. Con nghĩ r̃cng con có th< quỹ t̃o l̃i C̃ũ̃c g̃n ba ch̃c ch̃ĩ em là nh̃ng ng̃ũ̃i ch̃ĩ ao ũ̃c s̃ng nh̃ũ th̃%”⁴

Ng̃ũ̃i ta nói r̃cng trong khi ch̃ C̃% i, chính r̃ũc cha Lambert de la Motte g̃oi sang b̃n lũt d̃c a theo lũt các ñ» tu d̃ng Th̃m Vĩng, cha Deydier hy sinh nh̃ng gĩ th̃nh thân hĩm hoi c̃ũa ng̃ài C̃< sõn th̃o “m̃t th̃ b̃n nh̃ 14 bài suy g̃m, cho hai tũn l̃ĩ”⁵

Vào tháng ba năm 1668, t̃ai Xiêm la, r̃ũc cha Lambert de la Motte truỹn ch̃ũc linh m̃c cho nh̃ng th̃y b̃n x̃ũ C̃ũu tiên : hai th̃y x̃ũ r̃àng Ngõài do cha Deydier g̃oi sang và hai th̃y x̃ũ r̃àng Trong do cha Hainques d̃y d̃ c̃ũng nh̃ũ cho m̃t th̃y ch̃ng sinh c̃ũa cha Laneau, ng̃ũ̃i B̃O r̃ào Nha lai, th̃y Phanxicô Pérez, mà sau tr̃a th̃nh gĩám m̃c C̃ũu tiên xũt thân t̃o ch̃ng vĩn t̃ai Mahapram.

Ngày 30.8.1669, r̃ũc cha Lambert de la Motte có m̃t t̃ai x̃ũ r̃àng Ngõài. Vào tháng gĩng 1670, sau r̃ất nhĩu bũ i t̃õi th̃ũc khuỹa d̃y d̃ và th̃ nghĩn các gĩáo sĩ t̃ũõng lai, trong c̃ũu nguỹn và t̃ĩnh tâm, ng̃ài truỹn ban ch̃ũc th̃nh, k< c̃ũ ch̃ũc linh m̃c, cho b̃n th̃y gĩng b̃c nh̃t và ba th̃y gĩng b̃c nh̃, cùng các ch̃ũc nh̃ũ cho hai m̃ũõi th̃y gĩng khác thũc b̃c nh̃ và ch̃ũc c̃t t̃oc cho hai m̃ũõi th̃y ch̃ng sinh C̃ũu là nh̃ng ng̃ũ̃i có d̃ũ ũn g̃t̃i vào

hàng gĩáo sĩ mà vĩc C̃ào t̃o nay tr̃a C̃i s̃ẽ theo th̃i h̃n th̃ng th̃ũ̃ng.

*

Tr̃ũc khi tr̃a l̃i ṽũ x̃ũ Xiêm La b̃ng thuỹn - vì C̃ũ̃ng C̃i b̃ĩ b̃ĩ b̃ot̃;c do nh̃ng cũc ch̃ĩm gĩa các ch̃ũa r̃àng Ngõài và các ch̃ũa r̃àng Trong, - gĩám m̃c Lambert de la Motte g̃oi cho các ñ» tu C̃ã do cha Deydier t̃o t̃p l̃i m̃t th̃ũ lũn l̃ũu r̃cng :

“Các ch̃ĩ em ỹu m̃m,

T̃o khi ta C̃% ṽũõng qũc này, m̃t trong nh̃ng C̃ĩu b̃ĩn tâm chính c̃ũa ta là tìm hi<u r̃õ t̃ĩnh tr̃ng Gĩáo H̃q̃i a C̃ũy. Trong b̃n ph̃c tr̃nh ng̃ũ̃i ta C̃em l̃i cho ta, ta vô cùng vui m̃ng hay bĩt C̃ũ̃c ch̃ng con C̃ã d̃ng mình cho Thiên Ch̃ũa qua m̃t l̃i kh̃ĩn rĩng : vì s̃c d̃ĩn thân này là m̃t d̃ũ hi<n nhĩn c̃ũa lòng nh̃n lành C̃yc bĩt Thiên Ch̃ũa trên ch̃ng con, nên s̃c th̃t chính C̃ũng là ch̃ng con phải bĩt ũn Thiên Ch̃ũa h̃n các k̃ĩ khác mà Thiên Ch̃ũa C̃ã không ban ũn r̃ất cao c̃ũ d̃ũng Ấy. Trong ch̃ĩu h̃ũng kh̃ĩn thĩt trên, ta nghĩ là C̃ĩ nghĩ cho ch̃ng con m̃t l̃i s̃ng mà ta th̃y là r̃ất có ích cho vinh quang c̃ũa Ch̃ũa.

Ta ban d̃y cho ch̃ng con l̃i s̃ng Ấy ṽSi r̃ất nhĩu tin t̃ũ̃ng ; ta xác C̃ĩnh ṽSi ch̃ng con r̃cng t̃o lúc tr̃ũc khi bĩt ch̃ng con và c̃ũng ch̃ũa h̃ũ bao gĩo nghe nói C̃% ch̃ng con, t̃o lâu l̃i m̃ r̃õi, lòng ta C̃ã C̃ũ̃c th̃c C̃ũy là d̃ng nên lũt l̃ũ ṽũ l̃i s̃ng Ấy cho m̃t số nh̃ng tâm h̃n C̃ũ̃c Thiên Ch̃ũa s̃ng ái cách C̃yc bĩt. Ṽũy ch̃ng con h̃y C̃on nh̃n l̃ũ l̃ũ lũt Ấy nh̃ũ t̃o Thiên Ch̃ũa mà C̃% h̃n là do ta mà ra, và lũn lũn th̃m t̃ĩn r̃cng ñũ ch̃ng con theo con C̃ũ̃ng tr̃t̃n lành Ấy, ch̃ng con s̃ẽ C̃at t̃Si s̃c th̃ng hi<u r̃ất cao sĩu và lòng ỹu m̃m r̃ất m̃t thĩt ṽSi Ch̃ũa Gĩesu Kit̃o, là C̃ĩu ch̃ũa C̃ũng m̃t̃i nĩm h̃nh ph̃c C̃% i này và C̃% i sau.”⁶

Lá thú luân lữu trên Cũc g°i kèm cùng m¶t quy luật là ‘nh»ng n§n tăng Çâu tiên cho C°i s°ng tu trì tài xử ãng Ngoài’ qua ‘H¶i dòng M°n Thánh Giá ãi Giêsu Kitô’.

‘Mộc Çích của H¶i dòng này sẽ là h°ng ngày làm viêc suy niêc các sç thúõng khó của Chúa Giêsu Kitô, nhũ phũõng th%h»u ích hõn cả hầu Çat t§i sç cãm nghiêc và tình yêu Chúa.

Công tác trũsc h%t của nh»ng ngũ°i Çã chãp nhãn lói s°ng này là liên lĩ k%t h°p nh»ng dòng nũsc m¶t mình, nh»ng nguyêc ng¶m mình và nh»ng viêc Ç§n t¶i mình vào công nghiêc của ãng Cũ Th%p hầu nài van Thiên Chúa Õn trª lãi cho nh»ng kễ ngoài giáoª kh¶p ba Çã phã thu¶c các Giám quản Tông toà và Çyc biêc là nh»ng dân ngoài xử ãng Ngoài.

Công tác thú hai là dạy d¶ các thi%u n», Ki-tô h»u cũng nhũ ngoài giáo, các Çi§u mà nh»ng kễ cùng phã phã bi%t. N%u vì nh»ng viêc khãn thi%t tài nõi có Çáo mà không hoàn thành Cũc công tác trên, các chĩ em cần nh§ r°ng khi h¶ có th< thçc hiêc, thì Çó là m¶t trong nh»ng công viêc cãm bản của các chĩ em.

Công tác thú ba : các chĩ em phã sãm sóc các phø n» và thi%u n» b°nh hoãn hoçc Ki-tô h»u hoçc dân ngoài, hầu dùng Cũc lói Ấy mà dẫn giải cho h¶ các sç thu¶c phã r¶i và viêc trª lãi của h¶.

Công tác thú tứ : các chĩ em phã lo l¶ng rª t¶i, trong tình trạng cần thi%t, các trẽ nhõ bĩ nguy cũ ch%t mãt trũsc khi Cũc lãnh nhãn bí tích Thánh tãy.

Công tác thú năm sẽ là làm h%t sũc mình hầu lói kéo các phø n» và thi%u n» buõng thã ra khỏi C°i s°ng xãu xa của h¶.’

Bản Quy Luật 14 Çi< m sẽ trª thành n§n tăng cho Hi%n Chũõng của H¶i dòng của các chĩ em quy hũsng v§ 5 Çi< m trên Çây. Chúng tôi chỉ trích dẫn vài Çi< m :

‘ñi§u thú nhãt : Ai là kễ thãy mình Cũc g¶i vào H¶i dòng này phã làm ba l°i khãn quen thu¶c là khó nghèo, khi%t tĩnh và vãng l°i, và chĩ Cũc chãp nhãn sau hai năm th° luyêc.

ñi§u thú năm : Các chĩ em Cũc miãn khỏi gi» luã n¶i cãm do sç bó bu¶c Çyc biêc là các chĩ em cần chuyên tâm vào viêc r¶i linh hõn của tha nhân theo th< lê H¶i dòng của mình. Bªi Çó, các chĩ em khi ra khỏi nhà, vì mục tiêu trên, phã có phép của chĩ B§ Trên mình, và chĩ B§ Trên luôn luôn phã cho m¶t ngũ°i khác Çi cùng chĩ em Ç%n nõi mà chĩ em Cũc sai Ç%n.

ñi§u thú sáu : Tãt cả các chĩ em phã lo làm viêc chân tay vào nh»ng gi° không phã lo viêc phøc vø tha nhân...

ñi§u thú tám : Các chĩ em sẽ dãy vào bốn gi° sáng Ç< làm viêc nguyêc ng¶m, b¶t Çâu b°ng các kinh mà c¶ng Çoàn các giáo dân vãn Ç¶c các ngày Chúa Nhã. Sau Çó, các chĩ em làm m¶t gi° suy niêc v§ m¶t trong các Ç§ tài Çã Cũc soạn ra v§ cu¶c Thúõng khó và T° nạn của Chúa Giêsu Kitô Chúa chúng ta. Bài suy niêc sẽ Cũc chĩ B§ Trên hay chĩ nào gi» thay ch¶ B§ Trên Ç¶c. Ti%p theo, các chĩ em sẽ Ç¶c kinh Cầu các thánh, kinh Cáo mình, kinh Thúõng xót ; sau Çó, Ç¶c câu xũsng ‘Lạy Chúa Kitô Çã vì chúng con mà làm ngũ°i cùng vãng l°i cho Ç%n ch%t, mà ch%t trên cây Thánh giá’. Các chĩ em sẽ lãp lãi câu xũsng Ấy sau kinh Vçc sâu ; trong lúc Ç¶c câu xũsng và l°i nguyêc ‘Xin Chúa Çoái nghe’, phã Çánh t¶i mà suy tũ°ng trong lòng các kh° hình mà Con Thiên Chúa Çã phã lãnh chũ, cùng dâng sç hy sinh nhõ m¶n Ấy cho mục tiêu và thánh ã Chúa khi Ngũ°i chũ các kh° hình và Ngài cũng muõn chúng ta cùng có chung m¶t mục tiêu và m¶t ã Çĩnh nhũ Ngài. Thãn hoçc, n%u vì m¶t lã do nào Çó khi%n không th< làm viêc hy sinh trên chung v§i nhau hay là cùng m¶t cách thũc nhũ vãy, các chĩ em cần làm thay cho tr¶n viêc bu¶c Ấy b°ng cách mang trên mình m¶t dây xích s¶t nào Çó hoçc thçc hiêc m¶t viêc hãm mình

nào khác theo lời dạy của cha giải tội các chị em là người sẽ thay thế Chúa phép luật nói trên.

Thứ sáu thứ chín : Vào ngày Chúa nhật Lễ Lá cùng bốn ngày tiếp theo, các chị em phải làm gấp đôi việc hãm mình thường nhật ; vào ngày thứ Sáu tuần Thánh, phải làm gấp ba lần các tôn kính ngày thánh của cuộc Thử thách khó và nhất là ngày Tội nản của Con Thiên Chúa.

Thứ sáu thứ mười một : Các chị em chỉ dùng hai bữa ăn mỗi ngày : một bữa vào ban sáng và một bữa vào ban chiều và kiêng thịt suốt Chúa nhật, trừ ra các ngày Lễ Giáng Sinh, Phục Sinh và Hiện Xuống.

Thứ sáu thứ mười hai : Các chị em sẽ ăn chay các ngày thứ sáu trước tuần lễ Phục Sinh và các ngày thứ sáu cùng các ngày ăn chay, các chị em không được ăn gì trước 10 giờ sáng.

Thứ sáu thứ mười bốn và là Chúa nhật cuối cùng của Hội đồng khai sinh được sự bảo trợ của Thánh Giuse ; và quy định chuẩn mực dành cho Tòa Thánh, quy định của Hội đồng Chúa nhật ban cho cả ba giáo phận đã trao phó cho Hội đồng Thừa Sai Nữ tu Ngoại.

Ngày 20.02.1670, trước lúc lui xuống thuyền trở về Xiêm La, đức cha Lambert de la Motte gửi lá thư sau cho “quả dì Anê và Paola thân mến là những người đầu tiên đã nhận dòng Chị em Mến Thánh Giá Chúa Giêsu Kitô” :

“Cha đã ao ước được chuyển trở về với chúng con sau khi chúng con đã tuyên thệ nhận lời khấn một cách công khai ngày Lễ Tro, trước sự hiện diện của cha, các con nói cho chúng con một vài Chúa nhật về sự cao sang trong Chúa Kitô và về sự trỗi dậy lành mà lòng nhân từ của Thiên Chúa đã gửi chúng con vào ; những, vì bị bắt buộc phải ra đi hôm Chúa nhật còn trở về, cha đã có sự vất vả cho chúng con lời này mà răn bảo chúng con rằng chúng con không còn thuộc về mình nữa, song hoàn toàn thuộc về Chúa Giêsu Kitô. Chúng con đã

trên hi vọng mình cho Người, hầu cho nay trở về chỉ còn chuyên cần lo hi vọng về Người và yêu mến Người, bằng sự nguyện cầu và bị bắt buộc sống Cầu khấn của Người và bằng cách tuân giữ những nghĩa vụ của Hội đồng chúng con. Cha khuyến khích chúng con hết sức cha có thể, hãy trung thành với những nghĩa vụ của Hội đồng chúng con, bởi rằng nhờ Chúa mà chúng con và toàn thể Giáo hội này sẽ nhận được lợi ích lớn lao. Cha cũng dặn dò chúng con một cách riêng phải vô cùng lo lắng cho các chị em tiếp sinh của chúng con mà chúng con phải xem như những của thánh mà Thiên Chúa đã gửi các con trong bàn tay chúng con. Chúng con hãy luôn luôn xuyên suốt dây bảo vệ mối dây chính của Hội đồng chúng con là tiếp tục sống Cầu khấn của Chúa Giêsu Kitô mỗi ngày và hằng ngày xin Người, qua những lời nguyện, nữ tu, công việc, hy sinh của chúng con, xin trở lại cho những kẻ ngoài Đạo và những Kitô hữu bê bối. Những công việc quan trọng là thực hiện một sự củng cố của Chúa Giêsu Kitô : Người muốn chính mình làm một sự ấy và vì không thể được, nên Người dùng một số kẻ đã được tuyển chọn mà Người ban tặng tràn trề thần thánh Ngài Trung Gian hầu tiếp tục những việc của cuộc sống hành và hy sinh của Người cho một thế kỷ cùng nhau. Các dì thân mến, chúng con thấy Chúa cao sang của Ông gửi chúng con và chúng con đã chấp nhận cho thế gian ; nghĩa là chấp nhận cho các giác quan, bản tính và lý trí con người, các con bây giờ chỉ còn sống theo những lời dạy, những việc làm và cuộc sống của Chúa Giêsu Kitô. Cha xin chúng con hãy cứ suy nghĩ về sự ấy và đừng quên cha trước mặt Thiên Chúa.”

Từ năm 1670 tới năm 1700, một số nữ tu rời khỏi Ngoại quốc về hai nữ tu nhà dòng trong các phần đất truyền giáo do Hội đồng Thừa Sai Chăm nhiệm, và ba nhà dòng trong các phần do các cha nhà Minh Tây Ban Nha Chăm nhiệm, “cả ba nhà này đều do đức cha giám mục Bêrítê lập nên”.⁷

Mặt thưa sai thòi Ấy vi% r%ng :

“Các chỉ M% Thánh Giá gi» m%t cu%c sống rất vô t%i, rất tinh tụy% và khá hy sinh hãm mình ; các chỉ không th%t su%t n%am, tr% ra nh%ng đ%p lí Ph%c Sinh ; các chỉ sống chung v%ì nhau và làm l%ng b%ng C%i tay của mình ; các chỉ lo đ%t v%i, C%an chi%u, may th%u, làm các ‘‘Agnus Dei’’⁸, v%n v%n. Các chỉ C%ã l%n tu%i thì C%i th%am vi%ng b%nh nhân trong vùng các chỉ^a C%< an ùi h%t, giúp C%< h%t ch%t lành và cùng C%t%c kinh v%ì các b%n C%ào c%àu xin Chúa cho h%t òn ch%t lành hay C%ũ%c ch%a kh%i b%nh, mà các chỉ th%ũ%ng hay C%ũ%c òn l%im.’’⁹

ĩ%i sống của các chỉ nghèo nàn, có th% quá nghèo nàn, ‘‘h% không có khoản t%ĩn nào khác C%< sinh sống h%n là nh%ng gì h%t thu hoạch C%ũ%c b%ng m% h%i C%° ra trên khuôn m%t h%t. ãi%u Ấy làm cho h%t l%ch lác các vi%c tình th%n không ít và khi% h%t li%u mình vào l%im th%ũ sao nh%ng’’¹⁰. Cha Deydier C%ã vi%t v%y cho chỉ của ngài, chỉ ngài v%a báo g%i phần di sản của gia C%ình cho ngài, ngài ng%am cho bi%t là số t%ĩn C%ó sẽ dùng mua ít C%ất C%ai C%< làm k%sinh nhai cho các n% tu nghèo nàn này. ‘t lâu sau, tr%a thành Giám quản Tông toà x%ũ ãng ãng Ngoài, nhân chuy% vi%ng th%am m%c v%ø, ngài t%ì m%t x%ũ C%ào l%n t%ì 4.000 b%n C%ào, n%i có m%t nhà dòng : ‘‘Ngài g%i cho các chỉ em phần của dâng cúng mà các b%n C%ào C%ã th%c hi%n trong th%i gian ngài^a giáo x%ũ nói trên, C%< nâng C%< các chỉ em trong s% cần thi%t của h%t. Ngài còn xin các b%n C%ào hãy giúp C%< các chỉ em, C%ĩ%u mà ch%ng nh%ng h%t làm cho s% ến u%ng của các chỉ em, mà còn đ%ng lại nhà cho các chỉ em n%a, là C%ĩ%u th%c cần thi%t’’¹¹.

Vi%c trên C%ây là C%< giúp các n% tu nh%ng s% cần thi%t t%i thi%u thì ít, nh%ng giúp cho các chỉ gi» lu%t dòng chu C%áo thì ãi%u h%n. Nhân C%ó, C%t%c trong bản t%ũ%ng trình vi%c truy%n giáo tại ãng Ngoài sẽ th%y :

‘‘Ngày 19 tháng Gi%ng, C%ũc Giám quản tông toà th%am vi%ng c%ng C%oàn các D%ì M% Thánh Giá (tài Kiên Lao). Ngài đ%n theo

ngài các thày giảng và hai ông trùm chánh của x%ũ C%ào này. Ngài cho h%t%p lại trong nhà nguy%n của các chỉ em, n%cm ngay l%i vào nhà dòng ; và sau kinh chi%u, ngài kh%o xét t%t cả các chỉ em, ng%ũ%i này C%ũ%ng ng%ũ%i n%t, l%ng nghe các kh%o kh%n h%t C%ũa ra. Ngài ghi chú ngay tài ch%t nh%ng s% C%áng C%ũ%c chu%n xét h%u lu%t l%e nhà dòng C%ũ%c tu%n gi» chu C%áo h%n.

Sau chuy%n trên, ngài giải t%i cho t%t cả chỉ em và khuy%nh khích h%t ch% h%ũ sao nh%ng m%t vi%c C%ào C%ũc nh% m%t%n nào, cho dù th%i kỳ th%t kh%o kh%n vì n%n C%ó l%n trong toàn v%ũ%ng qu%c. Ngài còn C%y%t lên m%t ‘‘chỉ C%óc C%ào’’ (la zélatrice). Chỉ này, ngoài chỉ b%ũ trên và chỉ ph% tá b%ũ trên ra, sẽ phải lo lên t%ng c%nh t%nh v%ũ vi%c gi» lu%t nhà m%t%i khi chỉ Ấy th%y là các chỉ em l% là mà lo C%i ki%am nh%ng s% cần thi%t cho C%i sống.

Ngài dâng Thánh lí cho các chỉ em. Và vì g%p trùng bài Phúc Âm ng%ũ%i C%àn bà x%ũ Canan%a, ngài giảng m%t bài khích l%e v%ũ ph%ũ%ng cách c%àu nguy%n, trong khi C%ó các th%ũ n% C%áng th%ũ%ng cũ kh%oc l%c cả nh%ũ m%ũa.’’

*

H%i dòng M% Thánh Giá C%ũ%c thành l%p tại phần C%ất x%ũ ãng Trong mà nay chúng ta g%t%i là x%ũ An Nam (Trung K%y). Ngày 20.7.1671, ãi%c cha Lambert de la Motte, C%ũ%c hai cha Vachet và Mahot th%p t%ng, r%i Ajuthia t%ì Nha Trang ‘‘trên m%t chi%c ghe nh% do bốn ng%ũ nhân ng%ũ%i ãng Trong C%ĩ%u khi%n’’. D%ũ%ì đáng là th%ũ%ng nhân n%ũ%c ngoài tìm tr%a lại con tàu buôn của h%t C%ang th% neo tại c%ng H%i An, ãi%c cha th%am vi%ng m%c v%ø các giáo s%a r%i rác trên C%ũ%ng ngài qua, t%ø Nha Trang t%ì Nhà R%ũ, t%ø Phú Yên t%ì Qui Nh%n, t%ø Qu%ng Ng%i t%ì ã N%ng. Ngài l%ũu trú h%n hai tháng tr%i tại Qu%ng Ng%i, n%i hai cha Hainques và Brindeau C%ã l%n l%ũ%t ng%

quæ m¶t cách hồi bí Ẩn, ngŭi ta nói vẤy, vào tháng 12.1670 và tháng 01.1671. Trong tỉnh này có m¶t nhóm giáo h»u mà cha Bénigne Vachet ca ngŭi rêng :

“Trong tất cả nh»ng giáo Çoàn khác tài xŭ ãng Trong, tôi không hi<u tài sao giáo Çoàn tỉnh Quảng Ngãi Çã thu hút chúng tôi m¶t cách Çÿc biỂ, ngŭi ta không th< điẤn tá ra Çŭc : các tín h»u của giáo Çoàn sống rải rác ^a nhiSố nŕi khác nhau, vào các ngày Chúa nhẤ và Lễ Lễn thì tŕ h†p lại tài ba giáo xŭ khác nhau : m¶t là giáo xŭ ãng Bà tài An Chĩ, hai là giáo xŭ Thánh Gia tài BẦ Tây và ba là nŕi có nhà của m¶t thầy giảng tài Châu-mê. Thầy giảng này lãnh trách nhiỂm ba giáo xŭ trên khi v;ng m¶t các thŕa sai. Thầy Çã gìn gi» các tân tòng tốt lành trong m¶t tinh thẦn Çào Çŭc sŕt m% rất nhiỂ thành. N% điẤn tá tr†n vỄn Çŭc cảnh này ra trong các thŭ tŕ mà chúng tôi gŕi vỄ Pháp, thì chỉ duy ÇiSố Ấy thôi cũng Çã có th< Çem lại hçng hà sa số các thŕ gÿt cho cánh Çŕng truyŚn giáo này rồi. B^ai chŭng, thç tình mà nói, giáo Çoàn này tuyỂ ÇỄp trong thŕi khai sinh ; ^a Çây, ngŭi ta nói Çŭc nhŭ m¶t hiŚn tri% thŕi thŭng cŕ Çã nói vỄ Çŭc hành, rêng n% Çŭc hành mà hiỂn rõ ra Çŭc dŭSi m†t con ngŭi, thì không ai lại có th< không Çem lòng yêu m%.’’¹²

Chính tài Çĩa s^a này, ngŭi ta không th< thẦy Çâu thuẤn lŕi hŕn, giám mŕc Bêritê Çã thành lẤp nhà dòng M% Thánh Giá ÇẦu tiên trong xŭ ãng Trong. Các thành viên H¶i dòng Çã Çŭc cha Hainques nhiỂ tình chuẤn bĩ trŭSc Çây rồi. Ngoài ra, ngài còn Çŭc m¶t sç giúp Ç< rất Lễn tŕ bà quã phŕ Lucia là ngŭi ti% Çŕn ngài vào nhà mình ; nhŕ Çŕ, ngài Çã thç hiỂn Çŭc ngay công trình Çào Çŭc của ngài.

Nhŭng ^a Çây, chúng ta hãy nhŭng ngŕi vi% lái cho cha Bénigne Vachet :

“ãng cha Bêritê, theo kinh nghiỂm, tin rêng bà quã phŕ Ấy (Lucia Ks) là ngŭi Çŭc hành và khôn ngoan, Çã phán bảo cho bà

hay dç ki% của ngài là quy tŕ chung lái vài thi% n» có lòng ao ũSc gi» mình Çŕng trnh. (Các thi% n» Ấy) Çã cho vi% Ç% ngài ^a Xiêm La, mẤy nãm trŭSc, qua cha Hainques, sç Çĩnh của h†, theo Çŕ h† Çã khám phá ra niŚm vui Çŭc tẤn hi% cho Thiên Chúa m¶t cách tr†n hảo nhất.

Dù phân tán trong nhiSố làng mạc, các thi% n» Ấy Çã tŕ h†p lại, mà chçng khó nhç gi, Ç< Ç% gÿp g« Çŭc cha Bêritê vào ngày mà ngài quy Çĩnh trŭSc cho h†. ãng cha nói vSi h† rêng ngài muŕn bàn luẤn vSi h† viỂ thç thi sç Çĩnh của h† và ngài Çã cho h† m¶t huẤn tŕ nhŕ bàn vỄ Çŕi sống tinh thẦn. (Sau Çŕ), các chĩ em Çã Ç% theo ngày Çã ÇS xŭSng, tài nŕi Çã Çŕng tình ch†n lça, cùng vSi hai bà quã phŕ Çã rất Lễn tuŕi. Và sau khi lãnh nhẤn các bí tích Xám Hŕi, Thêm Sŭc và Thánh Th<, h† cho bi% khá rõ tâm hŕn sšn sàng của h† hầu cho thẦy rêng ŕn g†i của h† thẤ thiềng liềng.

Ngay khi xuẤt hiỂn trŭSc Çŭc cha, các chĩ em quã rãp trên m¶t ÇẤt theo ki<u chào kính và nŭc n^a khóc vì vui mŕng ; sau Çŕ, giãng Çŕi tay và ngŭSc m†t lên trŕi, các chĩ em cảm Ç¶i ŕn Thiên Chúa sau cùng Çã gŕi Ç% cho h†, m¶t cách kỹ diỂu, m¶t con ngŭi Çã Ç% giải thoát h† khŕi m†i cảm bẦy th%gian và dầy h† nghỂ thuẤ dâng mình cho Thiên Chúa. Sau h%, h† phŭ phŕc mà tŕ ra sç thŕa mãn tr†n vỄn cho lòng ũSc ao của h†, và rêng h† vui mŕng khi Çŭc Çŭa ra khŕi th%gian này và nhà cha mỄ của h† hầu sống trong sç thanh tĩnh và trong sç tr†n lành Phúc Âm.

ãng cha Bêritê hŕi lĩ do nào Çã Çŭa h† Ç% lòng ũSc ao cách sống này và Çŕng thŕi ngài Çÿt tất cả m†i câu hŕi mà ngài thẦy là cẦn thi% Ç< Çŕo lŭng lòng dà các chĩ em cùng Ç< nhẤn bi% sç Chúa trên h†. H† trã lŕi tất cả m†i sç vSi m¶t lòng thanh bách và khiêm nhŭng Ç% n†i tất cả nh»ng ai Çang hiỂn diỂn tài Çŕ ÇS, m¶t phẦn thì ngây ngẤt vì cách thŭc hành Ç¶ng của h†, m¶t phẦn thì hoàn

toàn chân nh^h r^{ng} tâm hồn h[†] Cả C^U c^đ phòng b^{ng} sức mạnh ân s^{ng} Chúa...

Cái khó khăn là tìm C^U c^đ m[†] t^đ n^đ an toàn C[<] h[†] còn gi[»] mình khỏi chuy^h cũ^đ Si g^đ, ng^U c^đ lại v^đ Si t^đ quán x^đ s^a h[†], mà không b^đ k^đ ngoài C^đ khám phá ra. Và cũng là n^đ h[†] sống theo s^đ h^đ S^{ng} d^đ của m[†] t^đ ph^đ n[»] có C^đ, mà khôn ngoan cùng C^đ hành, có uy tín che ch^a h[†] tránh m[†] i phi^đ n^đ hà có th[<] x^đ C^đ cho h[†] sau này.

Vì bà Lucia có m[†] i ph^đ m^đ tính trên, C^đ cha Bêrítê Cả h^đ bà xem bà có ũng lòng ti^đ nh^h n^đ nhà bà và d^đ Si s^đ che ch^a của bà nh[»]ng thi^đ n[»] tr^đ C^đ tr^đ d^đ v^đ Si ngài ch^đng. Bà ta xin ngài cho hai ngày C[<] suy nghĩ v^đ C^đ S^đ Ấy. H^đ th^đ h^đ, bà ta th^đ v^đ Si ngài r^{ng} ngài có th[<] x^đ đ^đ t^đ cả nh[»]ng gi[»] thu^đ v^đ S^đ bà, r^{ng} bà vui lòng dâng cúng ngôi nhà cùng m^đh C^đ của bà C[<] ti^đ trú nh[»]ng n[»] t^đ Chúa Giêsu Kitô và dâng hi^đ của cải bà mà nuôi d^đ h[†], r^{ng} bà ũ^đ ao C^U c^đ sống và ch^đ cùng v^đ Si h[†], mi^đ sao trong s^đ th^đ thi C^đ v^đng l^đ.

Chúng tôi nh^h C^đ bi^đ và s^đ dâng hi^đ của bà, không l^đu tâm C^đ nh[»]ng C^đ S^đ ngoài l^đ mà lòng nh^đ n^đ của bà Cả thêm vào. Tr^đ S^đ tiên, chúng tôi g^đ C^đ bà n^đ thi^đ n[»] mà theo h[†] sau C^đ là n^đ thi^đ n[»] khác n[»] a; trong h[†], có m[†] t^đ chỉ có th[<] h^đ S^{ng} d^đ t^đ cả nh[»]ng ch^đ em khác. Hy v^đng ngày này qua ngày n[†], con số sẽ phát tri[>] n^đ lên. Và n^đ nh[»]ng k^đ sẽ C^đ v^đ Si h[†] trong t^đng lai cũng C^đ công nghi^đ nh^đ nh[»]ng ch^đ em mà chúng tôi C^đ bi^đ thì ngôi nhà của h[†] ch^đ ch^đ n^đ sẽ là m[†] t^đ ngôi nhà C^U c^đ chúc phúc, là n^đ mà Thiên Chúa sẽ C^U c^đ tôn vinh không kém chi n^đ nh[»]ng tu vi^đ k^đ lu^đ nh^đ t^đ Âu Châu. B^a i ch^đng, ch^đ em c^đu nguy^đ nh^đ S^đ, ăn ít, làm vi^đ m[†] i gi^đ gi^đ mà h[†] không b^đ trong kinh nguy^đ và vi^đ h^đ mình ép xác. H[†] có m[†] t^đ chỉ b^đ trên mà h[†] yêu m^đ và hoàn toàn tôn kính. H[†] tuân thủ th^đ chính xác nh[»]ng quy lu^đ nh^đ m[†] n^đ nh^đ Cả C^U c^đ ban cho h[†]. H[†] có m[†] t^đ lòng tin t^đng và v^đng ph^đ

tr^đ n^đ hào n^đ i v^đ linh h^đ S^{ng} của h[†]. Tóm lại m[†] t^đ l^đ, trong m[†] i s^đ, h[†] ch^đng ch^đu thua nh[»]ng n[»] tu nh^đ thành nh^đ n^đ nh[»]ng đ^đng tu Cả C^U c^đ canh tân hồn h^đ. Chúng tôi hy v^đng r^{ng} nh[»]ng đ^đng n^đ S^đ m[†] t^đ các ch^đ em C^đ ra đ^đng đ^đ ngày C^đ, khi h[†] v^đ Si lòng nh^đ thành nguy^đ ng^đ m^đ van xin Thiên Chúa ũn tr^a lại cho toàn v^đng qu^đ, sẽ C^đ nh^h C^U c^đ các ân hu^đ c^đ thi^đ của Ngài h^đ C^đng hoàn thành m[†] t^đ công tr^đng r^đ C^đ to l^đ n^đ th[<] Ấy.”¹³

M[†] t^đ chuy^đ th^đ vi^đng m^đ v^đ th^đ hai đ^đ ra vào sáu tháng cuối n^đ 1675 và ba tháng C^đ n^đ 1676 : r^đ cha Lambert tr^a lại ‘x^đ r^đng Trong thân th^đng của ngài’ ; ngài vi^đ cho r^đ cha Laval r^{ng} : ‘Tôi Cả C^đ th^đ t^đ cả các tín h[»]u trong nh^đ S^đ tỉnh h^đ, v^đ Si m[†] t^đ ni^đ vui khó t^đ C^U c^đ. Tôi Cả th^đ m[†] t^đ c^đng C^đ các ch^đ em C^đng tr^đng là nh[»]ng k^đ C^đng C^đ cùng Thiên Chúa v^đ Si cung cách cao cả và h[†] c^đ chúng tôi C^đ h^đ m^đ cho lòng s^đ s^đng của h[†].’¹⁴

r^đây, m[†] t^đ l^đ n[»] a, là ch^đng t^đ của cha Bénigne Vachet :

‘Chuy^đ th^đ vi^đng v^đ qua của C^đ cha là ^a tỉnh Quảng Nghĩa, m[†] t^đ ph^đn th^đ, là C[<] nh^h l^đ kh^đ của ch^đ em Thánh Giá ; nh[»]ng ch^đ em này, t^đ ba n^đ r^đ là th^đ gian C^đ m^đ l^đ nên đ^đng của h[†] trong v^đng qu^đ này, Cả n^đng nh^đ b^đ v[»]ng trong vi^đ tuân gi[»] lu^đ đ^đng của mình. Nh[»]ng chỉ lâu n^đ nh^đ Cả tuyên kh^đ tr^đng th[<], công khai trong giáo x^đ Thánh Gia n^đ li^đ v^đ Si nhà đ^đng của h[†] ; nhà đ^đng này có 12 ch^đ em. Nhà đ^đng này phải C^đng v[»]ng trên c^đ s^a Ấy nh^đ Cả C^U c^đ quy^đ C^đng, nh^đ S^đ thi^đ n[»] khác mu^đn dâng mình cho Thiên Chúa Cả d^đng thân xây đ^đng nh^đ S^đ c^đng C^đng khác. Và hi^đ t^đ, tôi nghĩ là sẽ có ba c^đng C^đng m^đ C^U c^đ thành l^đ.’¹⁵

T^đ các nhà đ^đng th^đ kỳ C^đ tiên C^đ, vào n^đ 1700, ng^đ i ta chỉ nêu tên C^U c^đ n^đ giáo x^đ n^đ i các nhà đ^đng t^đ a l^đ : Lâm Thuy^đ S^đ (nay là Ch^đ M^đ S^đ t^đ Nha Trang), Di^đ r^đ S^đ t^đ Qui Nh^đ, Bao Tây

(nay là Bàu Gốc) và An Chỉ tại Quảng Ngãi, H¶i An tại Quảng Nam.

*

Tại Xiêm La, việc xây dựng H¶i dòng M% Thánh Giá “mà CÙc cha Bêritê Cã hình thành chŪng trình tØ năm 1667, cũng Cã CŪc thç hiên ngay năm 1672, nh© may m;n gÿp g« CŪc nhiSũ kỀ tỔ ra s;n sàng vSi s Cĩnh Ấy, và các chỉ Cã sống chung vSi nhau hồi cuối năm này trong tinh thAn c¶ng Çoàn, nhŪ các chỉ em mà ngŪi ta Cã thành lÆp vào nh»ng năm trŪSc Çây a xŪ ãng Trong và xŪ ãng Ngoài.”¹⁶

XŪ Cam BỐt thì m¶t th%k> sau mSi có nhà dòng Çầu tiên. ãng cha Piguel là giám quản tông toà xŪ ãng Trong, xŪ Chàm và xŪ Cam BỐt Cã vi%t lá thŪ tØ Prambeichom ngày 18.7.1767 rçng.¹⁷

“Tôi Cã gÿp a Çây m¶t vài thi%u n» Çào CŪc rãt muỐn sống tÆp th< vSi nhau nhŪ các chỉ Thánh Giá tại ãng Ngoài mà h† nghe nói Ç%.”

M¶t thØa sai khác lại vi%t vào năm 1771 :¹⁸

“Chúng tôi hiên gi© Çang làm việc tại m¶t nhà dòng gồm nhiSũ thi%u n» ngŪi ãng Trong và ngŪi Cam BỐt. Các chỉ a Çây Ç< hi% thân phøng sç Thiên Chúa. Cha Nicolas DuE Cã tái thi%t lại nhiSũ nhà dòng tại tỉnh Nha Trang vì nh»ng nhà dòng này Cã bị phá hu> hồi bách Çào năm 1750.”

*

Vào hai th%k> Çầu hiên h>u, H¶i dòng M% Thánh Giá Cã Çòng chia sỀ số ph¶n của Giáo H¶i ViE Nam : bị công khai bách hải hay

CŪc lÿng lờ khoan nhŪng, các nhà dòng bị hu> hoại mất hay CŪc tái thi%t lại, các n» tu phải phân tán Çi hay CŪc tØ h†p cùng nhau, và vào nh»ng ngày Çen tối nhất là tù t¶i, là lŪu Çây, là cái ch% Ç% cho nhiSũ ngŪi trong các chỉ.

NhŪng phải tSi triSũ Çai vua Tç ãng thì danh hiE ÇÛp ÇÛ “M% Thánh Giá” mSi mang CŪc Çây Çũ s nghĩa. “Các chỉ thç xŪng Çáng danh hiE này ! Vào nh»ng ngày bách Çào Çãm máu, các chỉ là nh»ng ngŪi Çầu tiên chŪ kh° s^a và chŪ hy sinh. Nhà của chỉ thŪng là nŪi An nấu cho nh»ng ai bị bách hải ; cũng chính các chỉ Cã lén lút vào các nŪi giam tù Ç< Çem lŪng thç và nh»ng gì cAn thi% cho các Çãng anh hùng tuyên xŪng CŪc tin. HŪn m¶t lần, cũng nhŪ th©i Giáo H¶i sŵ khai, nh»ng trình n» can Çãm này còn lãnh nhiE m&v mang Ç% cho Çãng t° Çào, sẽ Ç° máu Çào vì ãng Giêsu Kitô, của æn Çang làm hành trang cho tr¶n chi% cuối cùng. NŪi mà linh mœc không th< thâm nhÆp n°i, các chỉ cũng mảnh bảo Çi Ç% nh© là phø n» và gŪng sáng bác ái của các chỉ. Các chỉ an ùi kỀ Çau kh°, cŪu giúp ngŪi y% Çuŵi, nâng dÆy các kỀ Cã chŵi Çào. Do Çó, nhŪ chúng ta sẽ thẤy, lòng h¶n thù của quan quySũn qua cu¶c bách Çào tàn bạo Cã Çem lại danh dç cho các chỉ : ngŪi ta bị t bS các chỉ m†i phía, ngŪi ta Çóng c°a các nhà dòng nghèo nàn của các chỉ và hành hà các chỉ m¶t cách tinh vi cùng Çũa các chỉ Ç% cái ch% n»a.”¹⁹

Trong số nh»ng chỉ dơ bị t Çào CŪc Çũa ra liên ti%p tØ năm 1857 Ç% 1861, có m¶t chỉ dơ Çũa ra vào tháng 7.1860 nhE Çích danh dòng M% Thánh Giá . ãng là bản dĩch :

“Các kỀ theo Çào Gia Tô là m¶t lŪ vô lại cũng Çũa ; th¶t khó mà dãn dơ h† vS vSi nh»ng tình cảm tốt ÇÛp hŪn. Chúng dùng các phø n» xẤu n%t mà chúng g†i là nh»ng n» Çòng trình hay các “bà phŪSc” Ç< cẤt dẤu nh»ng Çŵ Çác th© cúng của chúng và Ç< mang nh»ng tin tức tØ nŪi này Ç% nŪi khác. Chúng ta phải x° đong Ç%”

nh»ng danh sách CŪ[®]c lập nên ^a m̄i tỉnh C< theo dõi chúng... Chúng ta phải xi^{tt} ch^{yt} cũ^{ong} cái Cấm dân vô loài này và cấm không cho Càn ông, Càn bà, trE con CŪ[®]c Çi xa nhà c^oa của chúng. Cấm không CŪ[®]c cấp giấy thông hành cho các kE theo Çáo Gia Tô C< Çi t^o n^oi này sang n^oi n^t; b^{tn} chúng phải ^a lái trong làng chúng hầu chúng ta còn trông ch^{ong} CŪ[®]c và khu^{ym} d^o chúng tr^a lái con CŪ[®]c hoàn thi^{en}. V^{ay}, n^uu già nh^u có b^{jt} CŪ[®]c nh»ng ph^o n[»] x^{au} n^{tt} Çó, không ng^{ong} Çi t^o n^oi này sang n^oi khác, thì phải theo nh»ng bản án mà Cã CŪ[®]c chu^{an} y cho chúng tại tỉnh Hà N^gi và tại tỉnh Phú Yên C< tr^{ong} phát chúng hầu cho chúng e s[®] mà s^oa Ç^oi.”

Mà nh»ng bản án này không th^{ap} h^on hình phạt l^{uu} Ç^{ay} vĩnh viⁱⁿ và lao Ç^{ing} cũ^{ng} bách trong các t^u dinh quan lái. Các hình phạt trên thì lái khác v^{si} hình phạt t^o hình cho nh»ng ai CŪ[®]a dẫn nh»ng linh m^{oc} ngoài qu^{oc} vào trong n^usc hay d^{au} di^{am} nh»ng “tên Çáo tr^uang”.

ri^{su} khoản cuối cùng này Cã t^{ao} nên tri^{su} thiên t^o Çáo x^{ung} Ç^{ang} cho hai chỉ n[»] tu thu^{lc} nhà dòng ^a Phan Rang là chỉ Anê Soan và chỉ Anna Trĩ mà hồ s^o xin phong Chân Ph^usc Çang CŪ[®]c t^{im} hành tại Roma.

Nói tóm lái, trong bốn năm bách hải mà lịch s^o Giáo h^gi Vi^{et} Nam g^{ti} là th^oi kỳ “Phân Sáp”, phân tán các tⁱⁿ h^u vào trong các làng ngoài giáo C< dĩ b^{sc} giám sát, Cã dẫn Ç^m s^ç tàn phá 80 nhà dòng và phân tán 2.000 n[»] tu; hàng tr^{am} n[»] tu Cã hy sinh vì C^{uc} tin.

ri^{ay} là m^{jt} Çoan v^{an} mà tôi m^u®n n^oi cha Gernot là ng^u®i trong vòng 48 năm trên 52 năm cu^{lc} Ç^oi tông Ç^o của ngài, Cã Çi^{su} hành nhà dòng l^{sn} và giáo x^u s^{am} u^{at} Cái M^on, ^a mi^{sn} nam x^u ri^{ang} Trong.²⁰

“Ngày 9 tháng ch^{ap} năm 1858, hai ng^u®i b^on Çáo h^{ot} ho^{ang} v^gi v^a ch^{ay} t^{si} nhà dòng và th^ua v^{si} n[»] tu gi[»] c^oa r^{ng}: “Lính t^{si}; xin

Di báo cho bà b^{sc} trên !” Chỉ n[»] tu quay nhìn lái thì th^{ay} các quân lính vào t^{si} nhà dòng. Chỉ ch^{ay} sang nhà c^om, nh»ng tên khác Cã có m^{yt} ^a Ç^{ay} rồi. Chúng d^{at} cu^on sách trên tay chỉ phó b^{sc} trên Çang b^{jt} Ç^{au} Ç^tc và l^{oc} lao kh^{ip} nhà, hy v^{ng} tìm th^{ay} các cha mà m^{jt} ng^u®i ngoài giáo tại Cái Nhum Cã t^o cáo v^{si} các quan.

Bà Mát-ta Lành là bà b^{sc} trên, ra d^{au} cho các n[»] tu, lúc Çó là 18 ng^u®i, hãy tr^on Çi. Vì xúc Ç^{ing} quá nên ch^{ng} ai Ç^{ing} Ç^{ay}; sau cùng, ph^{an} l^{sn} các n[»] tu r^oi chân mà phân tán Çi.

Tuy nhiên, có nhi^{su} n[»] tu: các Di Mâu, Diêu, Ngo, Miêu thì ^a lái bên bà b^{sc} trên cho t^{si} khoảng 3 gi^o chỉ^{su}. Có t^o chỉ th^l của cha Tung d^{ay} các n[»] tu phải lánh Çi. Còn v^{sc} bà b^{sc} trên, bà phải ^a lái nh^u chủ nhà hầu tránh cho giáo x^u m^{ti} th^u s^l nh^{oc}. Các n[»] tu trên v^{ang} l^oi, nh^{ung} Di Ngo và Di Miêu th^ua v^{si} bà b^{sc} trên r^{ng}, theo lu^{at} l^{et} bà không th^c ^a lái m^{jt} mình CŪ[®]c, và các Di xin ^a lái v^{si} bà. Di Miêu, còn quá trE, m^{jt} l^{an} n[»]a lái CŪ[®]c chỉ th^l phải lánh Çi, và Di Ngo tr^a thành ng^u®i Ç^{ong} hành của bà b^{sc} trên.

Quân lính gi^o tay nâng nh^e t^{at} cả nh»ng th^u chi thích h^op v^{si} chúng: g^{ao} æn, v^{ai} l^oa v^{ai} bông do nhà dòng làm ra, v.v.; trong lúc Çó, ng^u®i ta h^{tt} s^{uc} ng^{an} cần không C< cha Qui ra n^{lp} mình cho b^{tn} lính, ngài mu^on nói v^{si} chúng: “Các ông Çi tìm m^{jt} linh m^{oc}, thì tôi Ç^{ay}, hãy C< các n[»] tu này bình an !”

Sau cùng, ông quan phó tỉnh t^{si} n^oi. Ông ng^oi x^{ung} và h^uscng v^{sc} hai n[»] tu mà h^oi: “Th^ocác bà Cã lập gia Ç^{inh}? - Th^ua, không bao gi^o chúng tôi l^{ay} ch^{ong} cả. Chúng tôi ^a Ç^{ong} trình C< Ç^{ep} lòng Thiên Chúa. - Cái nhà này v^oa Ç^{ep} v^oa r^{ing} r^{ai}, C< làm gì? Ch^{ic} C< cho tên Çáo tr^uang bản x^u hay Tây d^uong nào Çó trú ng^o? - Th^ua, C< t^{im} Ç^{on} nh»ng thi^u n[»] trE mà cha m^e h^t g^oi g^{am} chúng tôi d^{ay} d^ç.”

Lúc Ấy, quan ra l^{en}h cho chu^{an} bⁱ hai cái g^{ong} dành cho hai n[»] tu và bốn cái g^{ong} khác dành cho ông thôn tr^uang cùng ba kỹ hào

là nh»ng ngŭi sống bên cạnh nhà dòng ; quân lính Cã bjt quã tang h† Çang lên cãt giãu các ÇÒ bàn thánh. Khi tãt cả Cã vào gông rồi, ngŭi ta dãn h† xuông thuyšn ch^a vř Vinh Long là thú phu của tỉnh.

Khi thuyšn qua trŭsc xóm Çao Cái Nhum, theo š của bà bř trên, mŭt ông tù nhân Cã la thã to lên rçng : ‘Ê, Cái Nhum ! Cái Mõn bĩ bjt rồi ; ngŭi ta dãn tõi tõi vř toà Vinh Long nè !’ H† tìm cách báo tin cho cha Borelle là cha chính giáo phã Çang trốn tránh trong làng Çó.

Thuyšn tși Vinh Long vào 7 gi© sáng, Çŭi trŭang lišn chày Çi báo tin cho các quan. Tức thì, ông quan Çâu tỉnh cùng các quan toà án và các quan thu%vø hŭi nhau lái tải công toà ; h† ra lçnh cho quân lính Çem các ãnh tŭng Çao và thánh giá Cã lấy tải nhà dòng và cho dãn các tù nhân tși.

Quan tỉnh nghi rçng ông sẽ Çát tși Çích mŭt cách dĩ dàng Çõi vși các phø n» và sẽ kiêu hãnh Çŭc trŭsc cái y%u Çuõi của h†. Ông chŭa bi%t Ç%u cái can Çãm mà Chúa Cã ban vào lòng các trinh n» có Çao này ; ông s; p phải chŭ mŭt th° thách nhøc nhã.

Ông Cã không tở chõi bãt kỹ s; gi Ç< n; m ch; c phãn th; ng l©i, những õn Chúa còn mảnh hõn cả các tra tãn hành hà của tên báo quyšn. Bà bř trên nhà dòng Mát-ta Lành Cã chŭ nhișu lần gãn cả hai trãm ng†n roi s; t có gai Cã khi%u da thĩt bà nên nhŭ nh»ng ng†n Çuóc Çõ ; hai lần, ngŭi ta phải khiêng bà vř lái trong tù nhŭ Cã ch%t vãy.

Chĩ Ê-li-sa-bét Ngo, ngŭi bán Çõng hành của bà, noi theo gŭõng can Çãm. Mŭt hôm kia, quan cho Çánh Çòn chĩ tși Çŭ chĩ không còn c; a quãy chi Çŭc n»a ; b†n lính Çŭng chung quanh nói : ‘Nó ch%t rồi’. Quan lšn, chřng còn ngãi bĩ chõng Çõi n»a, muõn Çŭc hã dã vși cái xác không hõn, lišn ra lçnh : ‘Hãy c^ai trõi nó ra và kéo nó lên thãp t; cho ta !’ Những, thã là mŭt chi%u th; ng của

nișm tin ! Ngŭi n» anh hùng, khi cảm thãy bĩ nâng khõi Çãt, lišn tỉnh lại nhŭ th< mŭt phép lạ ; mŭt tay thì chĩ gi» chŭt lãy gông, và mŭt tay kia thì chĩ cãm lãy dãn thánh của rãng Cŭu Th%giõ lên cao nhŭ giải thŭang chi%u th; ng của chĩ mà lšn ti%ng kêu : ‘Hoan hô Chúa Giẽsu ! Hoan hô Thánh giá Chúa !’

Quan tỉnh run rãy thú nhãn mình Cã bĩ thua cuŭc.’’²¹

*

Nh»ng cuŭc tàn sát tãp th< vào ‘Nãm Kinh Hoàng’ (tở tháng 7.1885 tși tháng 7.1886) Cã ãm vào bi<n máu và l°a các giáo s^a trong 12 tỉnh mišn B; c, mišn Trung và mišn Nam xŭ Vi% Nam. Tôi chĩ xin nói ^a Çây 6 tỉnh thuŭc giáo phãn Qui Nhõn mà tôi bi%t rõ hõn mà thôi.²²

Trong nh»ng nãm trŭsc cuŭc tàn sát kinh hoàng, trung bình mŭt nãm có 2.000 ngŭi lšn tr^a lái Çao và khoảng 10.000 trẽ em Çŭc r°a tŭi ‘in articulo mortis’ (trong cõn nguy t°) ; con số này Cã cho ta thãm Çĩnh Çŭc lòng hæng say nõi các n» tu M%n Thánh Giá và nh»ng chĩ Cã Çi ban phép R°a Tŭi.²³ Trong số 450 n» tu thì 270 bĩ tàn sát, trong số 12 nhà dòng thì 10 bĩ tri% há, trong số 19 cô nhi vi%n thì 17 bĩ phá hu> hoàn toàn - cùng lúc có 8 thõa sai, 7 linh mợc Çĩa phŭõng, 60 thày giảng và thày thãn h†c, 24.000 tín h»u bĩ chém Çàu, bĩ Çãm ch%t, bĩ ãm trong nŭsc, bĩ chõn sống, bĩ hõa thiêu trong các nhà th© hay trong tŭp lŭs tranh của h†.²⁴

Phan Rang, mišn nam xŭ Trung, tải h† Çao Dinh Thu> có mŭt cŭng Çoàn M%n Thánh Giá nhõ. Chĩ bř trên và hai chĩ khác Çang ^a vși gia Çĩnh tải Khánh Hòa Cã thoát cuŭc tàn sát và chày Çŭc vào Sài Gòn. Sáu chĩ khác ãn nãu tải nhà nh»ng ngŭi Chãm có lòng thŭõng cãm các chĩ. Sáu chĩ sau cùng bĩ ném xuông gi%ng của nhà dòng và ngŭi ta Ç° phân lên trên. Mŭt trong số các chĩ ^a trên các

bản còn có th< th^a CŨ[®]c trong hai ngày. Bĩ nghĕt th^a và bĩ cõn khát dẦy vò nên chỉ Cã kêu cŨu. Mŕt ngŭ[®]i ngoài Çào Çi qua Cã trá l[®]i chỉ bĕng nh»ng câu ch[®]i rũa. Chỉ nói vSi hĭn :

“Tôi có ba ÇÒng bác khâu giẤu trong áo, kéo tôi lên khõi Çây thì tôi sẽ cho anh”.

Lòng tham lam tŕi lậi Cã thúc ÇẤy hĭn hành Çŕng, chủ không vì tình thŭÕng xót cảm thông. Những liSñ Çó, sĭ hĕn thù Cã tr^a lái vŭ[®]t trên h% m†i sĭ. Sau khi Cã bóc lŕt tiSñ bác của chỉ, tên khõn nản Cã quạng chỉ vào Çám than hõng Çót lên tØ ÇÓng g† d†n s»n dùng Ç< làm mŕt ngôi nhà th[®] mSi. Và khi thấy chỉ còn vũng vẦy CŨ[®]c trong cõn Çau ÇSñ, nó Cã ÇẤp nát ÇẦu chỉ bĕng mŕt cây g† xà nhà.

Cŭng tài nhà dòng này, mŕt n» tu già Çạng hŭu tài gia Çình, Cã không muõn theo các giáo dân khác trong thôn trõn lên núi. Chỉ bình thân lẦn hát khi nh»ng kĕ sát nhân Ç% nhà chỉ. Lúc h† vào nhà, chỉ quỵ gõi và Cã bĩ chúng chYt ÇẦu, tay vẦn cẦm chu†i lẦn hát.

Còn mŕt sĭ kiĕn ÇYc biĕt hõn n»a vS cái cŭng ÇẦu thánh thiĕn (saint entĕtement) vào kỹ bách hải mà chúng tôi CŨ[®]c cha Héry²⁵ thuŕc giáo phĕn Hu%vi% thuĕt lái : “Tôi ti%p nhĕn trĕ mỗ cõi tài nhà Hải rĩõng mang tên Trung Quán. Duy chỉ có chỉ n» tu già Lŭõng cũõng quy%^a lái tài nhiĕm s^a và Cã CŨ[®]c phúc t[®] Çào. Hàng trãm thiên thẦn bé nhõ Cã CŨ[®]c chỉ g^ai vS Tr[®]i nh[®] CŨ[®]c chỉ r[®]a tŕi, mà chỉ thŭ[®]ng phải liSũ mắng sống khi làm viĕc này, sẽ d†n s»n cho chỉ mŕt cuŕc khải hoàn rĭc r« nhẮt vào thiên Çàng.”

Nha Trang, là tỉnh ^a phía bĭc Phan Rang, có mŕt nhà dòng ^a Bình Cang, nõi Çây các n» tu Cã có th< thoát khõi cái ch%, cùng vSi 800 tín h»u trên t[®]ng số 2.800, nh[®] hai tàu buôn CŨ[®]c giáo phĕn Sài Gòn g^ai ra vùng b[®] bi<n miSñ Trung.

Ý Phú Yên, tỉnh ^a phía bĭc, bĩ xóa s[®] gẦn nhŭ hoàn toàn : hai cha thõa sai, ba linh mợc bản xŭ và 5.800 trên gẦn 7.000 giáo dân bĩ tàn sát cách man r[®]. Ý Mĕng Lạng và Hoa Vông, có hai nhà dòng

M%n Thánh Giá và hai cô nhi viĕn rẦt lSñ. Mŕt số n» tu ^a Mĕng Lạng Cã có th< kĭp th[®]i trõn thoát khõi Çó, ít n»a là Ç< Çi chŭ ch%^a nõi khác. Mŕt nhóm nhõ Cã Ẩn nấu trên mŕt ng†n Çõi phía Çông, gẦn mŕt h† Çào, Cã bĩ phát giác và bĩ tàn sát.

Hõi còn là mŕt thõa sai trĕ, tôi Cã Ç% vi%ng ÇÓng tro tàn Ç[®] nát của nhà dòng xinh xĭn và cô nhi viĕn tuyĕt Çĕp tài Hoa Vông, nẦm 1888 : hai cây cau còn nghiêng mình bên b[®] gi%ng Çó. Ngŭ[®]i ta bảo tôi :

“Chính trên hai cây cau Ấy mà chỉ bS trên cùng chỉ phõ tá Cã bĩ treo c[®] ; và trong lòng gi%ng sâu này, các chỉ n» tu khác Cã bĩ ÇẤy xuõng”.

Tỉnh lSñ Bình rĩnh, nh[®] ^a gẦn cẦng và gẦn Çõn lính Pháp ^a Qui Nhõn, Cã cŭu CŨ[®]c hai cŕng Çoàn Gò Thĩ và Làng Sông nh[®] chẦy trõn Çi CŨ[®]c. Ba cŕng Çoàn khác thì bĩ hu> diĕt hoàn toàn :

Tài rĩai chũng viĕn NŭSç Nhi, có mŕt cŕng Çoàn M%n Thánh Giá. Cha Macé toan tính bĭt ÇẦu cõ thù, những nh»ng ng†n Çuõc l[®]a bách hải Cã mau lĕ chi% thĭng : các n» tu bĩ tàn sát ngay trong nhà dòng của mình vSi 50 ngŭ[®]i Çạng Ẩn nấu nõi Çó ; còn cha Macé thì bĩ gi% ch% trong nhà nguyĕn rĩai chũng viĕn.²⁶

Ý Thác rĩá, vS phía bĭc, có mŕt nhà dòng và mŕt cô nhi viĕn : các chỉ M%n Thánh Giá, trõ ra mŕt số rẦt ít, Cã bĩ thiĕu sõng ngay trong nhà th[®] nõi mà cha Barrat Cã tØ tẤp giáo xŭ chính của ngài lái mà chuẦn bĩ cho b[®]n Çào CŨ[®]c chŭ ch%.²⁷

Ý Gia Hĭu, có nhà dòng ÇẦu tiên và hai cô nhi viĕn quan tr†ng nhẮt của giáo phĕn Qui Nhõn : cha Dupont²⁸, trŭSç khi hoàn toàn bĩ chĕn gi», Cã cố gĭng m^a mŕt lối thoát vS Qui Nhõn. Võa kh^ai hành Çi CŨ[®]c vài cây số thì cha Cã bĩ bao vây tài chân Çõi mà chúng tôi Cã g†i là “rĩõi T[®] rĩao - Mons Martyrum” ; cha Cã bĩ tàn sát vSi gẦn nhŭ tẦt cả các n» tu M%n Thánh Giá cùng 1.700 tín h»u. TẦt cả

mặt người lãnh nhận Ôn tha tội lần cuối, rồi Đổng quỹ gói xuống trên Cũng các quan lái mà tưng dương mình châu t° Cáo.

Trong tỉnh Quảng Ngãi, cũ 6 giáo dân thì hơn 5 người bị sát hại. Chỉ quãng 1.000 người Cũng cứu thoát, sau khi họ đã anh dũng kháng cự, rồi Cũng cha Maillard tở nhà Nặng Cũng vSi tàu của Pháp cứu thoát.²⁹ Có hai nhà dòng và bốn cô nhi viện trong tỉnh này, vSi quãng một trăm n» tu Mũ Thánh Giá. Nhà dòng Cầu tiên là nhà Phú Hòa : “Sử thê bách bui tôi phải thêm vào Cây một chi tỉt Càng lữu s, (và may là rất hiếm a xứ Annam) : phần lữn các n» tu a khoảng tu°i 40 đã bị tàn sát ngay đũi mặt cha Guégan sau khi đã bị chúng lữt sách áo quần. Rồi là do cái lòng lang dâ thú, hay Củng hơn, cái trò ma qu> của bọn Cũng cũt c° người”. Một Đổng nghiệp của tôi đã vii vAy. Sau Có, chúng hành x° cha Louis Guégan là người cháu họ của ngài Georges Cadoudal, “cũ chi bình của Giáo Hoàng” (le zouave du Pape), nhũ chúng tôi vẫn gũi ngài nhũ vAy a Chũng Viện Paris, Rue du Bac.³⁰

Nhà dòng thứ hai không xa Có lữm, a Phũng Chuối, có gần hơn 60 n» tu Mũ Thánh Giá. Vởa tăng sáng, họ Cáo bị bao vây. Tất cả các tín họ đã thức suốt Cũng Cũng chuấn bị cái chũt cho mình, họ tở tấp trong nhà th°, quỹ gói ch° Cũng cuũc t° Cáo. Chũng mấy chũc tở các nhà lân cận l°a bũc vào nũi thánh, vì nhà th° làm bũng tranh. Khi Có, cha Garin mũc áo lĩ và Cũng giây các phép Cũng lên bên bàn th° ban phép giải tội chung cho mặt người sũp chũt. Ngài nói vSi họ :

“Còn phải chũu Cũng kh° trong chũc lát, và tất cả chúng ta sẽ a trên tr°i !”

Rồi cầm lấy Thánh Giá trên bàn th°, ngài ban phép lành lần cuối cho giáo dân và kêu to :

“Lạy Chúa, xin Cũng sai các thiên thần Chúa Cũng Cũn nhận các linh hồn của nhũng người t° Cáo này.”³¹

Tóm lại - chỉ riêng tài giáo phận Qui Nhơn - tở 18 tháng 7 (các nhà dòng Quảng Ngãi) Cũng 20 tháng 8 (các nhà dòng Phú Yên), vào năm 1885, trong 12 nhà dòng Mũ Thánh Giá chỉ có 2 nhà thoát khỏi tàn phá : Có là nhà Trà Kiũ và nhà Phú Thũng trong tỉnh Quảng Nam. Nhũ tũũng Cũng a gần nhà Nặng và nhũ sũ tr° giúp vSi chũt có Cũng, người ta đã t° chũc bảo vSi hai trũng Cũng của hũyn nũi 5.000 tín họ chũy tSi trú Ẩn. Còn nhũng ai không chũy tSi kũp th°i, khoảng 500 người³², thì bị sát hại ngay trong nhà th° của họ. Người ta chỉ tỉt là một Chũ Thánh Giá bị trúng Cũng chũt trong th°i kỳ Trà Kiũ trũn gi> phòng thủ suốt 23 ngày, chũng lái vSi 10.000 tên cũt c° người.

Hoà bình Cũng tái lập lại, bọn họ nói bọn họ bị thua liên tỉp là do sũ xuất hiũn của một Bà Rất Cũng bay lũn vòng vòng quanh tháp chuông nhà th° cùng một Cũng trũ em sáng láng tở tr°i xuống khiũn cho họ kinh s°. -- Tôi không biũ Cũng là ảo ảnh của nhũng kẻ ngoài hay là nhũng biũ dũũng của Chúa ? Nhũng phải chũng chũyn Ấy làm ta nhũ lái hàng ngàn nhũng thiên thần nhũ bé mà mặt nũm các n» tu Mũ Thánh Giá đã gũi vSi tr°i là chũn mà vào năm 1885, có 270 người trong số các chỉ Cũng gũp lái Cũng các em, bũng con Cũng t° Cáo vinh hiũn ?³³

*

Theo các thông kê mSi Cũng (năm 1928), các n» tu Mũ Thánh Giá tài nũng Dũũng Cũt tSi con số là 2.156 người. Nũũ cũng thêm vào số các n» tu người Cũng phũũng thuũc các Dòng và Tu Hũi khác (Dòng Kĩn Carmêlô, Dòng Saint-Paul de Chartres, Dòng Portieux), thì t°ng cũng là 3.600 n» tu Viũ Nam sống trong các cũng Cũng.

fy là chúng ta chũũ có Cũng con số mà chũc chũn là cao của các chỉ dòng ba nhà Minh Viũ Nam a Bùi Chu, Hải Phòng và Bũc Ninh.

Các chỉ Ấy Cã ti^{pp} nói các chỉ M^m Thánh Giá do ãỪc giám m^oc Bêritê l^{áp} nên tài x^ử ãông ãàng Ngoài là giáo ph^hn, mà sau khi vĩ giám quản tông tòa Ç^{au} tiên là ãỪc cha Deydier qua Ç^oi, Cã Ç^ũc trao phó cho các cha ãa Minh ngữ^oi Tây Ban Nha thu^qc tỉnh dòng Manila.

S^ç phân chia các n[»] tu M^m Thánh Giá hi^{ên} nay theo các giáo ph^hn là :

Bang C^ôc có 106 n[»] tu.

Lào có 80 n[»] tu.

Hà N^qi có 375 n[»] tu.

Vinh có 144 n[»] tu.

H^ũng Hoá có 32 n[»] tu.

Phát Di^{ên} có 168 n[»] tu.

Hu^oc có 517 n[»] tu.

Qui Nh^õn có 304 n[»] tu.

Sài Gòn có 408 n[»] tu.

Phnongpenh có 22 n[»] tu. (L^ũu s^đ, tài Ç^{ây} có 306 n[»] tu ngữ^oi Ç^{ĩa} ph^ũng thu^qc Dòng Chúa Quan Phòng Portieux).

C^ũng c^{ần} ghi nh^{ên} r^çng tài mi^ñn trung x^ử Nh^h B^{ãn}, vào năm 1878, cha Pélu thu^qc H^qi Th^oa Sai N^ũçc Ngoài Cã thi^h l^{áp} m^qt H^qi Dòng g^{ôm} các n[»] tu ngữ^oi bản x^ử, c^ũng mang tên g^đi “M^m Thánh Giá”. Hi^{ên} gi^o, các n[»] tu có 14 c^qng Ç^oàn. M^oc Ç^{ích} H^qi Dòng này c^ũng nh^ũ tài ãàng Trong : giáo l^ĩ tân t^ong, tr[®] giúp t^h thi^{ên} x^ã h^qi, tr^ũng h^ç cho tr^ê em, nhà nu^oi tr^ê, v^{ân} v^{ân}. Năm 1928, các n[»] tu này là qu^ãng 30 chỉ trong tân giáo ph^hn Fukuoka và là 254 chỉ trong giáo ph^hn Nagasaki.

Liên quan t^hi mi^ñn ãông D^ũng thu^qc Ç^{ĩa} của Pháp, m^qt bản t^ũng trình v^oa Ç^{ây} của ãỪc cha Dumortier, giám quản tông tòa Sài Gòn, có th^ç cho chúng ta Ç^ũc m^qt s^đ t^ũng t^ong qu^{át} v^ĩ vĩ^{ên} hi^{ên} Ç^{ai} hoá ãôi các n[»] tu M^m Thánh Giá. Hi^{ên} tr^{áng} m^qi này là do

chính quy^ñn B^ão H^q và do s^ç bi^m Ç^oi ãôi qu^{àn} chúng Ç^{em} lại. Vĩ^{ên} hi^{ên} Ç^{ai} hoá ãôi các n[»] tu nh^çm vào chỉ^{su} h^ũng có thêm ki^m th^ũc r^qng ãi h^{õn} trong vĩ^{ên} phát tri^çn và có kh^ã năng m^qt cách chính th^ũc h^{õn} trong công vĩ^{ên} giáo d^oc.

“B^{õn} nhà dòng M^m Thánh Giá Ç^{ĩa} ph^ũng mà giáo ph^hn Sài Gòn còn gìn gi[»] lại Ç^ũc nh^ũ ngày x^ũa Ç^{ang} nâng cao trình Ç^q h^ç v^ãn và Ç^{ang} thích ãng bản lu^h cũ cho phù h^op v^{si} b^q giáo lu^h m^qi. B^{õn} nhà này phát tri^çn mạnh mẽ h^{õn} lúc nào h^h. ãa số các n[»] tu Ç^ũ Ç^{át} Ç^ũc b^çng ti^çu h^ç bản x^ử ; nh^çng chỉ khá h^{õn} thì chu^ãn b^ĩ thi ti^çu h^ç thu^qc Ç^{ĩa}³⁴, tr^ũçc tiên tài nhà dòng mình, sau Ç^o vào tr^ũng S^ũ Ph^{âm} của các n[»] tu tài V^ũng Tàu : m^qt n^{ăm} hai l^{ần}, vào các kỹ ngh^ĩ, các chỉ tr^a lại c^qng Ç^oàn của h^ç. M^ũo ba n[»] tu của tr^ũng S^ũ Ph^{âm} V^ũng Tàu, tháng sáu n^{ăm} 1927, Ç^ã Çⁱ d^ç thi ti^çu h^ç thu^qc Ç^{ĩa}, t^ãt cả Ç^ũ Ç^h h^h. ã^ũc th^o là nh^o s^ç chuyên c^{ần} của các chỉ và nh^h là nh^o Di Mat-ta, n[»] tu dòng Saint-Paul de Chartres.

ã^ũc ch^ũng chỉ, các chỉ tr^a v^ĩ c^qng Ç^oàn và hoàn toàn^a d^ũçi s^ç s^ç Ç^h của b^ĩ trên nh^ũ các n[»] tu khác. Các chỉ M^m Thánh Giá của 4 nhà dòng chúng tôi Ç^{ang} Çⁱñ hành 134 tr^ũng số c^{ấp}. Nh^ũ v^ãy, các chỉ chu^oan Ç^ũc m^qt trong nh^çng công tác chính y^o mà ãỪc cha Lambert de la Motte Ç^ã Ç^oi h^õi các n[»] tu M^m Thánh Giá là “d^{ày} d^ç các thi^h n[»], k^ê có Ç^{ào} c^ũng nh^ũ k^ê ngoài, nh^çng s^ç mà các ngữ^oi n[»] phải bi^h...”

Các n[»] tu ngữ^oi Ç^{ĩa} ph^ũng của chúng tôi không quên các công tác khác mà ãỪc cha Lambert de la Motte Ç^ã yêu c^{ầu}, là “lo cho các ph^o n[»] và tr^ê n[»] b^çnh ho^{àn}, dù h^ç có Ç^{ào} hay ngoài Ç^{ào}, h^{ầu} dùng ph^ũng cách này mà lo li^êu các s^ç thu^qc ph^{ần} r^çi cho h^ç...” và c^ũng “ph^{ải} lo l^çng r^oa t^hi trong tr^ũng h^op c^{ần} k^{íp} cho các tr^ê nh^õ nguy t^o.”

Duy các n» tu M%nh Thánh Giá thu%c nhà dòng Cái Mõn, qua m%t n»m làm vi%c, Ćã dạy giáo l% cho 288 ng%i d% t%ng, r%a t%i cho 680 em nh% ngoài giáo và 30 ng%i l%n s%p ch%. Có lẽ r%ng các thành viên của H%i Th%a Sai N%Sc Ngoài cần t%n tâm nâng Ć» và giúp phát tri<n H%i Dòng M%nh Thánh Giá Ć%c t%o d%ng nên n»m 1670 b%i m%t trong các v% thành l%p H%i Th%a Sai N%Sc Ngoài, ãi%c cha Phêrô Lambert de la Motte, giám quản tông toà Ćầu tiên của x% ãi%ng Trong.’’

. / .

Chú thích :

- ¹ Bài ‘‘Les Amantes de la Croix’’ Ćang trên báo ‘‘Revue d’Histoire des Missions’’, t%p số 7, Paris, 1930, trang 384-404.
T% báo của gi%i trí th%c này l%u hành t% 1924, t%i 1939 thì Ćinh bản khi linh h%n của t% báo là ông Georges Goyau t% tr%n.
- ² Jean-Baptiste DE BUDES DE GUÉBRIANT, sinh ngày 11.12.1860 tại Paris, th% phong giám m%c n»m 1910, Ć%c b%u làm b% trên H%i Th%a Sai Paris n»m 1921 và n»m 1930. Qua Ć%i tại Paris ngày Th% T% L% Tro 06.3.1935.
- ³ V% Ćoàn văn của báo ‘‘Niên giám...’’ t%p theo, chúng tôi xin trích lại bản d%ch của linh m%c ãi%ng Th%c (‘‘Các n» tu M%nh Thánh Giá tại Vi% Nam’’, 1994, trang 13-14) và bản d%ch của Nhóm Nghiên Ć%u (‘‘Ti<u s% - Bút Tích...’’, 1998, trang 12).
- Báo ‘Niên giám vi%c Truy%n bá ãi%c tin’ (Annales de la Propagation de la Foi) xuất bản tại Pháp, thành phố Lyon, t% n»m

1822. Hi%n nay, t% báo v%n t%p t%c xuất bản d%i tên gi%i ‘‘Solidaires’’.

- ⁴ Xem : Adrien Launay, ‘‘Histoire de la Mission du Tonkin. Documents historiques’’, Paris, Maisonneuve, 1928, trang 75.
- ⁵ Xem : Adrien Launay (nh% trên).
- ⁶ Xem : Adrien Launay (sách Ćã d%n), trang 101-102.
- ⁷ Câu này l%y t% bản t%ng tr%nh n»m 1710 Ćang trong : Adrien Launay (sách Ćã d%n), trang 462.
- ⁸ ‘‘Agnus Dei’’ : ãnh Ćeo kh% nh% có hình Con Chiên Thiên Ćhúa.
- ⁹ ãi%y là lá th% của cha Guisain ngày 01.12.1709. Xem : Adrien Launay (sách Ćã d%n), trang 462.
- ¹⁰ Th% ngày 02.12.1677. Xem : Adrien Launay (sách Ćã d%n), trang 106.
- ¹¹ ãi%c cha Deydier t%i th»m x% Kiên Lao ngày 19.01.1682. Xem : Adrien Launay (sách Ćã d%n), trang 350.
- ¹² Xem Adrien Launay, ‘‘Histoire de la Mission de Cochinchine. Documents historiques. Tome 1’’, Paris, Missions Etrangères de Paris et Les Indes Savantes tái bản, 2000, trang 90.
- ¹³ Xem Adrien Launay, (nh% trên), trang 95-97.
- ¹⁴ Xem Adrien Launay, (nh% trên), trang 198.
- ¹⁵ Xem Adrien Launay, (nh% trên), trang 198-199.
- ¹⁶ Xem ‘‘Relation des missions et des voyages des evesques... 1672-1675’’, Paris, nhà xuất bản C.Angot, 1680, trang 61.
H%c xem : Adrien Launay, ‘‘Histoire de la Mission de Siam : 1662-1811’’, Paris, Téqui, 1920, trang 14.
- ¹⁷ Xem Adrien Launay, ‘‘Histoire de la Mission de Cochinchine. Documents historiques. Tome 2’’, Paris, Missions Etrangères de Paris et Les Indes Savantes tái bản, 2000, trang 433.

- ¹⁸ Thủ của thòa sai Boirret. Xem Adrien Launay, (nhũ trên), trang 433.
- ¹⁹ Linh mục Louis Eugène LOUVET (1838-1900) (cố Ngôn) : ‘‘La Cochinchine religieuse’’, 2 tđp, Paris, 1885. ãoản trên trích dẫn tđp 2, trang 452-453.
- ²⁰ Trong nh»ng bản vi%t tay của các thòa sai ngày trũsc, ‘‘Cái Mỗn’’ cũ@c vi%t ra là ‘‘Cái Mỗng’’.
- ²¹ ãoản vi%t của cha Gernot này trích tđ báo ‘‘Annales des Missions Etrangères’’, số 42, 11-12.1904.
- Chúng tôi rất ti%c là không bi%t cũ@c rõ ràng tên ti%ng Vi%t của các n» tu nhà dòng Cái Mỗn nêu ra trong Çoản báo này.
- ²² Bình Thu%n, Khánh Hoà, Phú Yên, Bình ãnh, Quảng Ngãi và Quảng Nam.
- ²³ Ngay tđ khi H%i dòng cũ@c thành lđp (1670), các n» tu M%n Thánh Giá Cã cũ@c phép và còn cũ@c khuy%n khích lo tìm r°a t%i cho các trẽ em hấp hoi. Sau này, ãũc cha Retord Liêu (giáo ph%n Hà N%i, +1858) lái ban thũ%ng ti%sn m%t cho các n» tu trong công tác này n»a. Lịch s° sẽ không th< nào nói cho h%t con số các trẽ em cũ@c nh»ng n» tu này r°a t%i trong xũ Vi%t vào nh»ng th%ok> qua.
- ²⁴ ‘‘Tđ cuối tháng bảy t%i cuối tháng chín (1885), 40.000 giáo h»u bị tàn sát. Bi<n máu đã man Cã hũy di%t gần m%t phần ba toàn b% giáo h»u mi%sn Trung B%. Thê thăm nh%t là t%i Quảng Ngãi và Bình ãnh là hai nõi mà vào cuối tháng tám, quá n°a giáo h»u bị tri%t hà (24.000 trên 40.000). Phía b%c Hu%o t%i Quảng Trĩ, có 7.000 ho%c 8.000 nạn nhân. Trái lại, t%i Thòa Thiên, Quảng Bình, Bình Thu%n, và ngay t%i Ngh% Tỉnh, số nạn nhân ít hay rất ít.’’ (Charles Fourniau, ‘‘Annam-Tonkin 1885-1886’’, Paris, L’Harmattan, 1989, trang 49).

- ²⁵ Linh mục Héry Jean Mathurin (1854-1905) (cố Y) tđ tr%n t%i nhà hũu đũng Montbeton (Pháp).
- ²⁶ Linh mục Macé Auguste Henri (1844-1885) (cố Sĩ) bị chém Çầu t%i Nũsc Nhi (Bình ãnh) ngày 02/8/1885.
- ²⁷ Linh mục Barrat Phanxicô Xaviê (1853-1885) (cố Chung) bị gi%t t%i Thác ã (Bình ãnh) ngày 03/8/1885.
- ²⁸ Linh mục DUPONT Honoré Marie (1859-1885) (cố Minh) bị gi%t gần xũ Gia H%u (Qui Nhõn).
- ²⁹ Linh mục Mail lard Jean Donat (1851-1907) qua Ç%i t%i Phú Thủ%ng, giáo ph%n Hu%o
- ³⁰ Linh mục Louis Charles Guégan (1849-1885) (cố Hoàng) chũu sát hải ngày 18/7/1885 t%i Phú Hoà.
- ³¹ Linh mục Garin Marie-Anrê (1854-1885) (cố Châu) bị gi%t t%i Phũ%ng Chu%i ngày 18/7/1885. Nh»ng k% Cã chũng ki%n, sau tr°a lái Çao, Cã tũ%ng thu%t các s% vi%t cùng các l%i nói trên cho cha Grangeon (+1933) (cố M%n).
- ³² Trong chính bài báo thì in là ‘‘au nombre de 50 environ’’ ; nhũng so v%i các bài báo khác thì phải vi%t Cũng hõn là ‘‘500 environ’’.
- ³³ Linh mục s° gia Adien LAUNAY t%ng k%t : ‘‘Giáo ph%n ãoàng Trong (tũc Qui Nhõn), trên 41.000 tín h»u, chỉ còn lại 17.000 ; 8 thòa sai, 7 linh mục bản xũ, 60 thầy giảng, 270 n» tu, 24.000 giáo dân bị tàn sát ; 17 cô nhi vi%t, 10 nhà dòng, 4 nông trại, 2 chũng vi%t, 2 nhà phát thuốc, 1 nhà in, 1 toà giám mục, 225 nhà th° bị hũy di%t.’’ (‘‘Nos Missionnaires’’, Paris, nhà xu%t bản Retaux-Bray, 1886, trang 302).
- ³⁴ ‘‘Etudes primaires franco-indigènes’’ : c%p ti<u h%t trong chũoàng trình Pháp-Vi%t h%i C%ó gồm 5 n%nh h%t. (T%i li%u tham kh%o : Trinh Van Thao, ‘‘L’ecole française en Indochine’’, Paris, nhà xu%t bản Karthala, 1995).

./.